

O składni dopełnień domyślnych

Studium ze szczególnym odniesieniem do języka angielskiego, polskiego i węgierskiego

Tytuł w oryginale: On the syntax of missing objects

A study with special reference to English, Polish, and Hungarian

Marta Ruda

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

marta.ruda@uj.edu.pl

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Kraków 2016

Promotor: dr hab. Ewa Willim

Rozprawa miała na celu pogłębienie zrozumienia mechanizmów rządzących powstawaniem dopełnień domyślnych w języku naturalnym ze szczególnym uwzględnieniem teoretycznych aspektów wariacji międzyjęzykowej. Przez dopełnienia domyślne rozumiano tu argumenty implikowane, ale nieobecne w warstwie dźwiękowej wyrażenia (np. wyrażenie *Dziewczynka czyta* implikuje *Dziewczynka czyta coś*, mimo że dopełnienie nie jest tu wyrażone na głos). Rozważania dotyczyły głównie kwestii składniowych, a w mniejszym stopniu również problemów z zakresu interfejsów składni z leksykonem, semantyką i morfologią. Zgodnie z przedstawioną w rozprawie główną hipotezą w komponencie składniowym dopełnienie domyślne konstituuje minimalnie trzon kategoryzujący *n*, a maksymalnie pełna struktura zaimkowa. Wariancja i podobieństwa międzyjęzykowe w zakresie czynników ograniczających dystrybucję i interpretację dopełnień domyślnych wypływają ze specyfikacji leksykalnej trzonu *n* w powiązaniu z różnymi mechanizmami interpretacji argumentów dostępnymi w różnych językach.

Z uwagi na szczególne parametryczne różnice międzyjęzykowe na płaszczyźnie empirycznej najwięcej uwagi poświęcono tu dopełnieniom domyślnym w języku angielskim, polskim i węgierskim. Ustalenie reprezentacji różnych typów dopełnień domyślnych w tych językach służyło poszukiwaniu cech gramatyki determinujących obserwowane podobieństwa i różnice międzyjęzykowe. Dane do analizy zaczerpnięto z literatury przedmiotu, z korpusów językowych i z ocen akceptowalności konstruowanych przykładów dokonywanych przez rodzimych użytkowników badanych języków.

Rozprawa składa się z trzech części. W części pierwszej, zawierającej krytyczny przegląd literatury, przedstawiono główne własności dopełnień domyślnych. W części drugiej zawarto opis badań przeprowadzonych w oparciu o korpusy języka angielskiego (Brown University Standard Corpus of Present-Day American English) i polskiego (Narodowy Korpus Języka Polskiego). W części trzeciej zaproponowano analizę teoretyczną. Poniżej przedstawiono podsumowanie każdego z rozdziałów wchodzących w skład rozprawy.

Część 1 Zjawisko dopełnień domyślnych. Podstawowe fakty i rozważania teoretyczne

Rozdział 1 Własności interpretacyjne dopełnień domyślnych

Rozdział 1 poświęcono cechom dopełnień domyślnych, a w szczególności anaforyczności i określoności. Anaforyczne dopełnienia domyślne, zilustrowane przykładem (1), są interpretowane w odniesieniu do innego składnika w otoczeniu językowym lub w odniesieniu do składnika kontekstu pozajęzykowego. Mogą być nieokreślone i odpowiadać elementom rzeczownikowym nieokreślonym (por. (1a)) lub też mogą odpowiadać elementom o referencji określonej (por. (1b)).¹

(1) *Dopełnienie domyślne anaforyczne*

a. *Nieokreślone*

It is said that fear in human beings produces an odor that provokes animals to attack $\emptyset$.

‘Mówi się, że strach u ludzi wytwarza zapach, który powoduje, że zwierzęta atakują.’ [Brown]

(= It is said that fear in human beings produces an odor that provokes animals to attack them/human beings.

‘Mówi się, że strach u ludzi wytwarza zapach, który powoduje, że zwierzęta ich/ludzi atakują.’)

b. *Określone*

“They’ll probably attack $\emptyset$ at dawn”, Montero said.

‘— Pewnie zaatakują o zachodzie słońca — powiedział Montero.’

[Brown]

(= “They’ll probably attack us at dawn”, Montero said.

‘— Pewnie zaatakują nas o zachodzie słońca — powiedział Montero.’)

Dopełnienia domyślne nieanaforyczne, zilustrowane przykładem (2), są interpretowane poprzez odniesienie do czynników takich jak znaczenie czasownika.

(2) *Dopełnienie domyślne nieanaforyczne*

Mrs. Coolidge would knit $\emptyset$, and the President would sit reading $\emptyset$ [...]

‘Pani Coolidge robiła na drutach, a Prezydent siedział czytając [...]’

[Brown]

Nieanaforyczne i anaforyczne dopełnienia domyślne omówiono kolejno w niniejszym rozdziale.

W języku angielskim nieanaforyczne dopełnienia domyślne mogą być używane z czasownikami takimi jak *clean* ‘sprzątać’, *cook* ‘gotować’, *hunt* ‘polować’, czy *read* ‘czytać’ (por. Allerton 1975:215; Levin 1993:33). Takie czasowniki dopuszczają opuszczanie dopełnień nieanaforycznych również w języku węgierskim (por. np. Kiefer 2006; Németh T. 2008) i w języku polskim (por. np. Karolak 1984). Nieanaforyczne dopełnienia domyślne dopuszczają dwa rodzaje interpretacji: interpretację nieuszczegółowioną (np. *Nigdy nie piłam $\emptyset$ z tej szklanki*, gdzie dopełnienie jest interpretowane jako dowolny płyn; por. m.in. Allerton 1975; Fillmore 1986) i interpretację szczegółową (np. *Próbowalam przestać pić $\emptyset$* , gdzie dopełnienie jest interpretowane jako alkohol; por. m.in. Fillmore 1986; Williams 2015). Jak pokazuje przykład (3), cytowany za Bobrowskim (1981:100–102), w przypadku niektórych czasowników możliwa jest jedynie szczegółowa interpretacja dopełnienia domyślnego.

(3) a. Kierownik bierze $\emptyset$.

b. Ryby nie biorą $\emptyset$ w taką pogodę.

Nieanaforyczne dopełnienia domyślne występują w tych samych typach kontekstów w języku angielskim, polskim, jak i węgierskim (por. (4a) z pracy Fillmore’a 1986:97, (4b) z pracy Németh T. 2008:9 i (4c)),

¹W niniejszej pracy terminu ‘nieokreślone’ używano zarówno w odniesieniu do referencji szczegółowej nieokreślonej, jak i w odniesieniu do referencji w zdaniach ogólnych.

choć obserwuje się różnice w dopuszczaniu tego typu dopełnień przez niektóre odpowiedniki.

- (4) a. I spent the afternoon baking $\emptyset$.
 ‘Spędziłam/spędziłem popołudnie piekąc.’ [język angielski]
 b. A nagymama hétvégeken mindig süt $\emptyset$.
 ‘Babcia zawsze piecze w weekendy.’ [język węgierski]
 c. Całe popołudnie piekłam $\emptyset$.

Po szczegółowym opisie pozostałych własności struktur z nieanaforycznymi dopełnieniami domyślnymi przedstawiono krytyczny przegląd podejść analitycznych proponowanych w literaturze. Pierwszy z typów analiz uznaje te struktury za nieprzechodnie, zakładając, że odpowiednie czasowniki są dwu-znaczne pomiędzy leksemami przechodnimi i nieprzechodnimi (por. Bresnan 1978; Fodor & Fodor 1980; Jackendoff 1990). Omówiono tu dwa typy motywacji dla tego podejścia: (a) istnienie interpretacji szczegółowych nieanaforycznych dopełnień domyślnych, co ilustruje przykład (3) powyżej i (b) obowiązkowy wąski zakres tego typu dopełnień, co ilustruje przykład (5) z pracy Fodora & Fodor (1980:759).

- (5) a. Everybody ate something.
 ‘Każdy coś jadł.’
 b. Everybody ate $\emptyset$.
 ‘Każdy jadł.’ [język angielski]

Pierwszy z argumentów nie wydaje się przekonujący z uwagi na fakt, że interpretacje szczegółowe mogą powstawać również i z innymi typami struktur, nie wyłączając zdań z czasownikami nieprzechodnimi, co widać w przykładzie (6).

- (6) Did you run this morning?
 ‘Biegałaś/biegałeś dziś rano?’ [język angielski]

Biorąc pod uwagę obserwację, że interpretacje szczegółowe powstają przy użyciach czasowników różnych typów, derywowanie omawianych kontekstów poprzez kodowanie znaczeń zawężonych w leksykonie jest mało atrakcyjne z teoretycznego punktu widzenia, gdyż wymaga postulowania dużej liczby formalnie identycznych leksemów czasownikowych różniących się jedynie szczegółowością interpretacyjną, której powstawanie w odpowiednich kontekstach można wytłumaczyć konwencjonalizacją konceptualizacji niektórych czynności i procesami inferencyjnymi na poziomie systemu konceptualno-intencjonalnego.

Drugi z argumentów również budzi wątpliwości, biorąc pod uwagę, że obowiązkowy wąski zakres jest również cechą niektórych dopełnień wyrażonych językowo, a więc obecnych w derywacji składniowej. Dotyczy to między innymi rzeczowników niepoliczalnych, co pokazuje przykład (7).

- (7) Miles didn’t drink/always drinks whisky.
 ‘Miles nie pije/zawsze pije whisky.’ [język angielski]

Kolejny z omawianych typów analiz dopełnień domyślnych postuluje dopełnienie w komponencie składniowym. Tego rodzaju analizy muszą się zmierzyć z wyjaśnieniem różnic pomiędzy dopełnieniami domyślnymi i dopełnieniami wyrażonymi dźwiękowo w zakresie niektórych operacji gramatycznych, takich jak brak możliwości utworzenia strony biernej bazującej na zdaniu z dopełnieniem domyślnym, co ilustruje przykład (8).

- (8) a. Wendy drinks $\emptyset$.
 ‘Wendy pije.’
 b. * $\emptyset$ is drunk by Wendy.
 ‘ $\emptyset$ jest pite przez Wendy.’ [język angielski]

Ostatnie z podejść traktuje struktury z nieszczegółowymi dopełnieniami domyślnymi jako antypasywy (*antipassives*; por. Croft 2012). W rozprawie sugerowano, że podejście tego typu jest problematyczne z punktu widzenia analizy języka polskiego.

W części rozdziału poświęconej dopełnieniom nieszczegółowym omówiono również dopełnienia prototypowo interpretowane jako [+ludzki] (por. konteksty typu *Ten pies gryzie (ludzi)/Ten znak ostrzega (ludzi) przed lawinami*). Wskazano tu, że przy odpowiedniej kontekstualizacji zdań, dane nie potwierdzają wniosków z prac Rizziego (1986) i Marelj (2004) dotyczących wymuszania interpretacji [+ludzki] poprzez interpretację arbitralną argumentu domyślnego.

Własności anaforycznych dopełnień domyślnych były przedmiotem kolejnej części obecnego rozdziału. Pokazano tu między innymi, że dopełnienia tego typu mogą być interpretowane jako zmienne związane, co Pedersen (2011:159) ilustruje przykładem (9). Jest to istotne z analitycznego punktu widzenia, gdyż pokazuje, że struktury tego typu muszą być analizowane jako przechodnie.

- (9) Every man is worried that his wife will call $\emptyset$ while his mistress is visiting $\emptyset$.
 'Każdy mężczyzna się obawia, że jego żona zadzwoni podczas odwiedzin jego kochanki.'
 [język angielski]

Jednocześnie, przynajmniej w języku angielskim, dopełnienia domyślne o referencji określonej wykazują większą swobodę w zakresie interpretacji niż zaimki osobowe (por. Williams 2012).

Dotychczasowe prace dotyczące języka polskiego sugerują, że nie pozwala on na opuszczanie dopełnień określonych. Wspomina o tym na przykład Pisarkowa (1968, 1969), choć dodaje, że w niektórych kontekstach składniowych opuszczenie takiego dopełnienia jest możliwe. Ma to miejsce na przykład kiedy dopełnienie jest koreferencyjne z podmiotem zdania podrzędnego (por. Pisarkowa 1968:192):

- (10) A ty wychodzisz bez pożegnania i zmuszasz (mnie), żebym goniła cię po mrozie.

Niemniej Saloni (1976) omawia interesujące przykłady, sugerując, że opuszczanie dopełnienia w języku polskim jest najbardziej naturalne w dialogach. Pokazuje to przykład (11), cytowany za Salonim (1976:126) (por. też prace McShane 1999, 2000, 2005).

- (11) — Skąd Janek ma psa?
 — Kupił $\emptyset$ wczoraj.

Opuszczanie dopełnień określonych jest więc w języku polskim ograniczone, ale nie jest niemożliwe.

Opuszczanie dopełnień określonych w języku węgierskim wiąże się z interesującą restrykcją: w trzeciej osobie dopełnienie może być pominięte tylko w liczbie pojedynczej, co widać na przykładzie zdań w (12)–(13), cytowanych za Farkas & de Swart (2003:135–137).

- (12) a. János_i vizsgált egy beteget_j.
 'János badał pacjenta.'
 b. *pro*_i Túlsúlyosnak találta $\emptyset$ _j.
 'Uznał go za otyłego.'
 [język węgierski]
- (13) a. János_i vizsgált valami betegeket_j.
 'János badał pacjentów.'
 b. *pro*_i Túlsúlyosnak találta őket/ * $\emptyset$ _j.
 'Uznał ich za otyłych.'
 [język węgierski]

Ponadto w pierwszej i drugiej osobie nawet dopełnienia w liczbie mnogiej mogą być opuszczane, choć oceny rodzimych użytkowników języka węgierskiego są w tych przypadkach nieco niższe niż w przypadku dopełnień w liczbie pojedynczej (Keresztes 2013).

Rozdział 2 Dopełnienia domyślne: czynniki sprzyjające i ograniczające

Po rozważaniach dotyczących własności interpretacyjnych dopełnień domyślnych w rozdziale 1, w niniejszym rozdziale omówiono różne typy interakcji dopełnień domyślnych z ich otoczeniem językowym i pozajęzykowym. Najpierw podjęto problematykę związaną z cechami typów czasowników, łącznie z ich ograniczeniami selekcyjnymi (por. Rice 1988; Resnik 1993, 1996; Ruppenhofer & Michaelis 2013) i dwoma postulowanymi komponentami znaczeniowymi czasowników: komponentem sposobu wykonywania czynności i komponentem rezultatu czynności (por. Rappaport Hovav & Levin 1998; Levin 1999; Rappaport Hovav & Levin 2010; Beavers & Koontz-Garboden 2012). Pokazano, że odniesienie do szczegółowości ograniczeń selekcyjnych czasownika w dociekaniach dotyczących czynników sprzyjających użyciu dopełnień domyślnych jest problematyczne na tle empirii. Ponadto poglądy dotyczące roli uszczegółowienia sposobu wykonywania czynności w umożliwianiu opuszczania dopełnienia przedstawiane w literaturze są ze sobą sprzeczne.

Rozważania następnie skupiły się na cechach predykatu i zdania, łącznie z rachunkiem teliczności, rodzajem czynności (*Aktionsart*) i aspektem. Przedstawione dane językowe pokazały, że żadne z rozróżnień czynionych w ramach tych klasyfikacji same w sobie nie stanowią czynnika uniemożliwiającego opuszczanie dopełnień. Następnie omówiono dodatkowe czynniki sprzyjające opuszczaniu dopełnień, to jest habitualność, generyczność, iteratywność, jak i kontrast, nacisk kładziony na czynność, sekwencje czasowników i nacisk na element inny niż dopełnienie. Dane pokazały, że różnorodne czynniki mają wpływ na akceptowalność opuszczania dopełnień.

Kolejnym czynnikiem, który rozważono w tym rozdziale, jest rematyzacja cechy typu konfirmacji, która umożliwia wystąpienie dopełnień domyślnych w języku węgierskim, co ilustruje przykład (14) z Lipták (2013:73), i polskim, co pokazuje przykład (15).

- (14) — János meg hívta a szomszédokat?

‘János zaprosił sąsiadów?’

- Igen, meg hívta ∅.

‘Tak, zaprosił.’

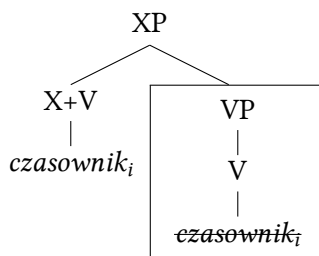
[język węgierski]

- (15) — Jan zaprosił sąsiadów?

- Tak, zaprosił ∅.

Dla kontekstów tego typu zaproponowano analizę poprzez zastosowanie elizji frazy czasownikowej poprzedzonej przesunięciem czasownika poza obręb tej frazy, co można zilustrować schematycznie w następujący sposób:²

- (16) [XP X + V_{czasowniki} [VP V_{czasowniki}]]



²Na wykresie VP oznacza frazę czasownikową, a XP oznacza frazę w rozszerzonej projekcji czasownika.

Część 2 Poszerzanie bazy empirycznej

Zjawisko opuszczania dopełnień w języku węgierskim zostało szeroko omówione i jest bogato ilustrowane w literaturze tematu. Dane dostępne w pracach opisowych, jak i teoretycznych w pełni wystarczają na potrzeby rozważań teoretycznych podjętych w niniejszej rozprawie. Własność dopełnień domyślnych w tym języku, która jest najbardziej istotna z punktu widzenia analizy składniowej, to wpływ cechy liczby (i osoby) dopełnienia na możliwość jego opuszczenia (por. rozdział 1).

W odróżnieniu od stanu badań dotyczących języka węgierskiego, opuszczanie dopełnień nie było przedmiotem systematycznych dociekań i opisów dotyczących języka polskiego i, do pewnego stopnia, również języka angielskiego. W związku z tym koniecznym było wzbogacenie podstawy empirycznej modelu teoretycznego dopełnień domyślnych w języku polskim i angielskim. Przeprowadzono więc badania przy pomocy korpusów językowych, by zebrać dane, które uzupełniono również o dodatkowy materiał zawierający oceny akceptowalności zdań z kluczowymi zmiennymi. Wyniki tych badań przedstawione są w części 2 rozprawy.

Rozdział 3 Studium empiryczne: dane z języka angielskiego

W tym rozdziale zaprezentowano badania przeprowadzone przy pomocy korpusu językowego (Brown University Standard Corpus of Present-Day American English; por. Francis & Kučera 1979), których celem było wyjaśnienie aspektów empirycznych związanych z występowaniem dopełnień domyślnych w języku angielskim. Przedstawienie obserwacji poczynionych na podstawie 772 zebranych zdań z dopełnieniami domyślnymi poprzedzono ogólnym opisem metody użytej do zebrania relewantnych danych. Zebrany materiał pokazał między innymi, że w obrębie szczególnych kontekstów sprzyjających dopełnieniom domyślnym, omówionych w poprzedzającym rozdziale, zarówno dopełnienia anaforyczne, jak i nieanaforyczne mogą występować z tym samym czasownikiem. Ilustrują to przykłady (17) i (18).

- (17) *Nieanaforyczne dopełnienie domyślne umożliwione przez habitualność*
 He killed $\emptyset$ accurately, freely, and dispassionately.
 ‘Zabijał dokładnie, swobodnie i beznamietnie.’ [Brown]
- (18) *Anaforyczne dopełnienie domyślne umożliwione przez kontrast*
 To kayo him and maybe or maybe not kill $\emptyset$.
 ‘Ogłuszyć go i być może, lub nie, zabić.’ [Brown]

Ponadto czasowniki takie jak *drink* ‘pić’, kojarzone z opuszczaniem dopełnień nieszczegółowych, pojawiają się w korpusie również z określonymi dopełnieniami domyślnymi, co pokazuje przykład (19).

- (19) Miraculously, the bottle was still in my hand, foam still geysering over my (luckily) waterproof watch. No sooner had I started drinking $\emptyset$ than the driver started zigzagging the truck. The beer foamed furiously. I drank $\emptyset$ furiously.
 ‘Cudem butelka wciąż była w mojej ręce, ciągle tryskając pianą na mój (na szczęście) wodoodporny zegarek. Jak tylko zacząłem pić, kierowca zaczął kręcić ciężarówką zygzaki. Piwo pienilo się jak szalone. Ja piłem jak szalony.’ [Brown]

W niniejszym rozdziale omówiono również zagadnienie relacji pomiędzy określonym uszczegółowieniem sposobu wykonywania czynności a opuszczaniem dopełnień, przedstawiając dane dotyczące porównania możliwości opuszczania dopełnień z czasownikami *eat* ‘jeść’, *drink* ‘pić’ i *kill* ‘zabijać’ z jednej strony i czasownikami z sposobu jedzenia, picia i zabijania z drugiej. Potrzebę tych rozważań, w których wykorzystano również oceny akceptowalności przykładów dokonane przez rodzimych użytkowników języka angielskiego, motywowały kontrowersje wokół zagadnienia wpływu komponentów znaczeniowych spo-

sobu i rezultatu na opuszczanie dopełnień (por. streszczenie rozdziału 2), jak również brak odpowiednich danych w materiale korpusowym. Pokazano tu, że określone uszczegółowienie sposobu osłabia dopuszczalność dopełnień domyślnych na tle czasowników bardziej neutralnych w tym względzie.

Rozdział 4 Studium empiryczne: dane z języka polskiego

W tym rozdziale przedstawiono drugie z przeprowadzonych na potrzeby niniejszej pracy badanie z wykorzystaniem korpusu, w tym wypadku Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP; por. Przepiórkowski et al. 2012), z którego zebrano 569 zdań z dopełnieniami domyślnymi. Dyskusję rozpoczyna opis metody wykorzystanej do zebrania danych, po czym następuje prezentacja poczynionych obserwacji. Zebrany materiał pokazał, że, podobnie jak ma to miejsce w języku angielskim, różne czynniki sprzyjają opuszczaniu dopełnień również w języku polskim. Ponadto dopełnienia domyślne czasowników kojarzonych z opuszczaniem dopełnień nieszczegółowych mają bogatą gamę interpretacji, co ilustruje przykład (20), gdzie dopełnienia interpretowane są jako dowolne jedzenie (zob. (20a)), jako posiłki (zob. (20b)), mają interpretację anaforyczną określoną (zob. (20c)) i anaforyczną nieokreśloną (zob. (20d)).

- (20)
- a. I nie wolno jeść $\emptyset$ na lekcji!
 - b. Na dole jest stołówka, ale sekretarze nie schodzili jeść $\emptyset$ do stołówki.
 - c. Chłopiec nie odpowiada. Odsuwa miskę po chwili.
STARZEC — Czemu nie jesz $\emptyset$?
 - d. — lubisz brukselkę?
— nienawidzę $\emptyset$..
— ja też nie jem $\emptyset$ znaczy pewno zjem $\emptyset$ ale nie nie lubię $\emptyset$ ale jest podobno taka zdrowa..
- [NKJP]

Tak jak w języku angielskim, również w języku polskim możliwości interpretacyjne określonych dopełnień domyślnych są szersze niż możliwości interpretacyjne zaimków. Pokazuje to przykład (21).

- (21) Przez chwilę rozglądam się w poszukiwaniu kogoś, kto gada przez telefon. Jakbym znalazł $\emptyset$, to chyba bym (#go) zarekwirował. Ale nie widzę $\emptyset$, więc wpadam na pomysł, by zresetować swój telefon.
- [NKJP]

Część 3 Teoria dopełnień domyślnych

W części trzeciej rozprawy przedstawiono nową analizę nieokreślonych i określonych dopełnień domyślnych, odnosząc się głównie do danych z języka angielskiego, polskiego i węgierskiego. Jednocześnie objaśniono sposób, w jaki analiza ta może zostać wykorzystana dla badania innych języków, by wyjaśnić obserwowaną wariację w zakresie opuszczania dopełnień.

Rozdział 5 Dopełnienia domyślne w języku angielskim, polskim i węgierskim: analiza teoretyczna

W niniejszym rozdziale omówiono ogólne zagadnienia dotyczące analizy. Rozdział rozpoczął zwięzły przegląd analiz argumentów domyślnych proponowanych w literaturze, zawierający również argumenty przeciwko przyjmowaniu tych analiz na potrzeby niniejszej pracy. Motywowało to podjęcie próby rozwinięcia nowego podejścia. Omówiono następnie hipotezę, zgodnie z którą przynajmniej w języku angielskim informacja o możliwości opuszczenia dopełnienia musi być zawarta w leksemie czasownikowym. Wydaje się, że podejście to jest uzasadnione w odniesieniu do określonych dopełnień domyślnych, ale nie w od-

niesieniu do nieokreślonych dopełnień domyślnych. Problem ten omówiono w kontekście zagadnienia określonego uszczegółowienia sposobu wykonywania czynności, proponując generalizację w (22).

- (22) *Generalizacja uszczegółowienia sposobu* [podlegająca parametryzacji]
 Jeżeli czasownik pozwala na zerowanie dopełnienia, czasownik bliskoznacznym z bardziej szczegółowym komponentem sposobu wykonywania czynności je blokuje.

Następnie przedstawiono przegląd danych omówionych szczegółowo w poprzedzających częściach rozprawy, które stanowią podstawę analizy w rozdziałach 6 i 7. Sformułowano następujące wnioski: (a) opuszczanie dopełnień nieszczegółowych w języku angielskim, polskim i węgierskim następuje przy udziale tego samego mechanizmu; (b) interpretacje szczegółowe nieanaforycznych dopełnień domyślnych powinny znaleźć swoje wyjaśnienie w ramach poziomu pragmatyki; (c) obligatoryjnie wąski zakres nieokreślonych dopełnień domyślnych nie stanowi silnego argumentu za uznaniem struktur, w których występują, za nieprzechodnie; (d) do powstawania określonych dopełnień domyślnych doprowadzają różne ścieżki derywacyjne; (e) jako że określone dopełnienia domyślne mogą być interpretowane jako zmienne związane, muszą być traktowane jako część struktur przechodnich; (f) określone dopełnienia domyślne i zaimki nie mają identycznych reprezentacji w języku angielskim i polskim.

Po powyższych rozważaniach nakreślono aspekty obecnej teorii gramatyki w ramach paradygmatu minimalistycznego, na których opiera się wypracowana analiza. Bardziej szczegółowe rozważania dotyczące nieokreślonych dopełnień domyślnych przedstawiono w rozdziale 6, a rozważania dotyczące określonych dopełnień domyślnych przedstawiono w rozdziale 7.

Rozdział 6 Nieokreślone dopełnienia domyślne

W niniejszym rozdziale rozważaniom poddano podejście do derywowania struktur z nieokreślonymi dopełnieniami domyślnymi, które zakłada obecność dopełnienia w komponencie składniowym. Postawiono tu hipotezę, że dopełnienie reprezentowane jest jako rzeczownikowy trzon kategoryzujący n , który nie jest scalony z rdzeniem czasownikowym. Ilustruje to przykład (23) poniżej.

- (23) Spędziłam trzy dni [_{VP} V-gotując [n - $\emptyset$]].

To rozwiązanie pozwala na zaspokojenie kategoryalnych ograniczeń selekcyjnych (*c-selectional requirements*) czasownika bez dodatkowych założeń i jest zgodne z obserwacjami dotyczącymi potencjału nieokreślonych dopełnień domyślnych do umożliwiania zjawiska spłukiwania (*sluicing*).

Rozdział rozpoczyna omówienie problemu braku realizacji fonemicznej dopełnienia reprezentowanego składniowo. Następnie omówiona jest kwestia semantycznej interpretacji dopełnienia. Zaproponowano, że brak realizacji dopełnienia na poziomie systemu dźwiękowego wynika z zawartości cech trzonu n i jego skojarzenia z materiałem fonemicznym w danym języku. Zasugerowano, że trzon n jest elementem typu $\langle e, t \rangle$, a jego podstawowa denotacja, oparta na warunku samotożsamości, jest jak przedstawiono w (24).

- (24) $\llbracket n \rrbracket^A = \lambda y. \top \equiv y = y$

Interpretacja trzonu n w kontekstach z nieokreślonymi dopełnieniami domyślnymi odpowiada interpretacji rzeczowników niepoliczalnych, na przykład poprzez zastosowanie operacji Ograniczaj (*Restrict*, Chung & Ladusaw 2004).

Następnie omówiono związek związek pomiędzy nieokreślonymi dopełnieniami domyślnymi a inkorporacją, sugerując, że struktury te nie powinny być traktowane jednakowo.

Kolejną podjętą kwestią był problem aktywności składniowej dopełnienia. Arbitralne dopełnienia domyślne w języku angielskim i węgierskim nie mogą brać udziału w relacji kontroli (*control*), co pokazują

przykłady (25) i (26). W języku polskim relacja ta jest możliwa, co ilustruje przykład (27).

- (25) *This leads $\emptyset$ [PRO to conclude what follows].
 ‘To prowadzi do następującego wniosku.’ [język angielski]
- (26) Az alacsony hőmérséklet nem vonz $\emptyset$ [PRO a parkba télen].
 ‘Niska temperatura nie zachęca mnie/ciebie/nas/was do odwiedzania parku zimą.’
 NIE: ‘Niska temperatura nie zachęca ludzi do odwiedzania parku zimą.’ [język węgierski]
- (27) Niska temperatura nie zachęca $\emptyset$ do [PRO odwiedzania parków zimą].

Rozważania następnie dotyczyły tematyki związku pomiędzy opuszczaniem dopełnień nieokreślonych a komponentami znaczeniowymi sposobu i rezultatu wykonywanej czynności. Zasugerowano, że hipoteza, że opuszczanie dopełnień nieszczegółowych jest możliwe z czasownikami sposobu i że jest blokowane z czasownikami rezultatu jest nieodpowiednia w świetle danych empirycznych. W dyskusji tej powrócono również do generalizacji uszczegółowienia sposobu zaproponowanej w rozdziale 5. Ustalono, że zależność ta jest częścią głębszej własności gramatyki, jaką jest wrażliwość niektórych operacji na wyrażanie komponentu sposobu wykonywania czynności. Komponent ten jest też istotny między innymi dla dopuszczalności operacji elizji spójnika *that* ‘że’ z czasownikami mówienia i czasownikami sposobu mówienia, co pokazuje przykład (28).

- (28) a. He said John did it.
 ‘Powiedział, że John to zrobił.’
 b. *He mumbled John did it.
 ‘Wymamrotał, że John to zrobił.’ [język angielski]

Ponadto bazując na danych z brazylijskiej odmiany języka portugalskiego, z języka czeskiego, koreańskiego, mandaryńskiego, polskiego, węgierskiego i włoskiego, pokazano, że zdolność arbitralnych dopełnień domyślnych do występowania w relacji kontroli przedstawia bardziej zawiły problem niżby można było oczekiwać przy założeniu prostej korelacji pomiędzy obecnością dopełnienia w komponencie składniowym i jego zdolnością do kontroli.

Rozdział 7 Określone dopełnienia domyślne

W zgodzie z podejściem zaproponowanym w poprzedzającym rozdziale, w niniejszym rozdziale postawiono hipotezę, że określone dopełnienia domyślne są obecne w komponencie składniowym i są reprezentowane co najmniej przez rzeczownikowy trzon kategoryzujący *n*. To, czy trzon *n* może funkcjonować jako określone dopełnienie domyślne, zależy od dostępności operacji jota (*ι*, czyli operacji przesuwania typów z predykatu do indywiduum) w danym języku lub danym kontekście. Dodatkowo, na dystrybucję określonych dopełnień domyślnych wpływ może mieć, między innymi, sposób, w jaki trzony frazowe składające się na projekcję zaimka w języku są interpretowane w interfejsie komponentu składniowego z morfologią. Wypracowany system pozwala na uchwycenie obserwacji, że opuszczanie dopełnień w języku angielskim jest ograniczone leksykalnie poprzez założenie, że jedynie niektóre czasowniki umożliwiają przesunięcie typu dopełnienia przy pomocy operacji *ι*. Jako język, który używa rzeczowników bez określników (*bare nouns*) w pozycjach argumentowych w szerokim zakresie, język polski nie nakłada podobnych ograniczeń na interpretację argumentów co język angielski. Język węgierski nie pozwala na użycie operacji *ι* w komponencie semantycznym, w związku z czym w tym języku argumenty rzeczownikowe muszą mieć bogatszą strukturę morfoskładniową, by mogły być interpretowane jako określone.

W tym rozdziale przedstawiona została analiza składni zaimków osobowych w języku angielskim, polskim i węgierskim. Stanowiła ona podstawę do rozwijania pewnych szczegółów analizy dopełnień domyślnych, przede wszystkim w odniesieniu do języka węgierskiego. Postawiono tu tezę, że zaimki we wszyst-

kich trzech językach są reprezentowane jako projekcje składniowe funkcjonalnego rdzenia K(asus), choć budowa wewnętrzna fraz KP różni się w badanych językach. Składniowa reprezentacja zaimków angielskich przedstawiona jest w (29a), reprezentacja zaimków polskich przedstawiona jest w (29b), a zaimków węgierskich w (29c).³

- (29) a. *Zaimki angielskie:* [KP K [DP D [Pers] [NumP Num [n]]]]
 b. *Zaimki polskie:* [KP K [PersP Pers [NumP Num [n]]]]
 c. *Zaimki węgierskie:* [KP K [DP D [PersP Pers [NumP Num [n]]]]]

Rozwijając tę analizę, omówiono również sposób, w który może ona wyjaśnić intrygujące własności morfologii zaimków osobowych w języku węgierskim.

Następnie przedstawiono analizę określonych dopełnień domyślnych. Dopełnienia domyślne w języku angielskim reprezentowane są jako trzon *n*, przesunięty semantycznie poprzez operację ι , która jest dostępna z wybranymi leksemami czasownikowymi. Podobną analizę zaproponowano dla języka polskiego, z tą różnicą, że w tym przypadku zastosowanie operacji ι nie jest ograniczone leksykalnie. Dystrybucja określonych dopełnień domyślnych w języku polskim ograniczona jest przez konkurencję ze strony zaimków. Analizując określone dopełnienia domyślne w języku węgierskim, najwięcej uwagi poświęcono zbadaniu źródła nieakceptowalności opuszczania dopełnień w liczbie mnogiej (i trzeciej osobie). Rozważając wpływ węgierskiego systemu koniugacji czasownikowej na opuszczanie dopełnień, przedstawiono argumenty przeciwko podejściu proponowanemu w literaturze, które opiera się na pojęciu (semantycznej) odtwarzalności (*recoverability*) cechy liczby. Zasugerowano zamiast tego, że czynnik blokujący opuszczanie dopełnień w liczbie mnogiej jest natury morfologicznej: cecha liczby mnogiej, realizowana jako sufiks *-k*, wymusza realizację całego zaimka, gdyż w przeciwnym razie sufiks ten nie ma możliwości przyłączenia się do rdzenia, co skutkuje sytuacją, w której reguły morfologiczne nie są zaspokojone. Struktury z określonymi dopełnieniami domyślnymi w pierwszej i drugiej osobie liczby mnogiej są akceptowalne w odpowiednich typach kontekstów. Według wypracowanej analizy jest to wynikiem różnicy w strukturze morfologicznej pomiędzy zaimkami w trzeciej osobie z jednej strony a zaimkami w pierwszej i drugiej osobie z drugiej strony. Ściślej rzecz ujmując, zaimki w trzeciej osobie są formami aglutynacyjnymi, podczas gdy formy w pierwszej i drugiej osobie liczby mnogiej spełniają dwa różne opisy strukturalne, tj. aglutynacyjny i fleksyjny. W przypadku struktury fleksyjnej cecha liczby nie jest interpretowana jako oddzielny sufiks, w związku z czym nie blokuje zerowania dopełnienia.

W rozdziale omówione zostało pokrótce również inne podejście, według którego wszystkie określone dopełnienia domyślne reprezentowane są jako DP. Omówienie to pokazało, że z teoretycznego punktu widzenia alternatywa ta nie jest interesująca.

Rozdział 8 Konkluzje i możliwość zastosowania modelu do dalszych badań

Tabela 1 przedstawia podsumowanie analizy dopełnień domyślnych zaproponowanej w części trzeciej rozprawy.

³W reprezentacjach zaimków KP oznacza projekcję przypadku gramatycznego, DP projekcję kodującą określoność w językach z przedimkami, PersP projekcję osoby, a NumP projekcję liczby.

Język	angielski	polski	węgierski
Nieokreślone dopełnienia domyślne			
Składnia	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>
Interpretacja	Ograniczaj	Ograniczaj	Ograniczaj
Określone dopełnienia domyślne			
Składnia	<i>n</i>	<i>n</i>	[DP D [PersP Pers [NumP Num [<i>n</i>]]]]
Interpretacja	<i>ι</i>	<i>ι</i>	D

Tabela 1: Dopełnienia domyślne w języku angielskim, polskim i węgierskim

W niniejszym rozdziale rozważono szersze zagadnienia związane z wypracowaną analizą teoretyczną. Przedstawiono zwięzły przegląd kluczowych elementów analizy, nakreślając sposób, w który może zostać wykorzystana dla uchwycenia wariacji językowej w zakresie argumentów domyślnych. Omówiono tu jeden z problemów związanych z wariacją dotyczącą dopełnień nieokreślonych, odnoszący się do wymogu użycia (semi-)pleonastycznego dopełnienia rzeczownikowego zamiast dopełnienia domyślnego w języku mandaryńskim. Ilustruje to przykład (30), gdzie *kan-shu* składa się z czasownika *kan* ‘czytać’ i rzeczownika *shu* ‘książka’.

- (30) John zai jia kan-shu
‘John czyta w domu.’ [język mandaryński]

Przedstawiono dane wstępne z języka japońskiego, koreańskiego i mandaryńskiego, pokazując, że opis empiryczny opozycji pomiędzy dopełnieniami domyślnymi a (semi-)pleonastycznymi rzeczownikami nie jest tak jasny, jak można wnosić na podstawie dostępnej literatury. Wskazuje to na potrzebę bardziej dogłębnych badań empirycznych, które będą mogły stanowić podstawę do rozwoju podejść teoretycznych do wariacji w omawianym zakresie. W świetle dociekań zawartych w niniejszej rozprawie jednym z czynników wartych zbadania w tym kontekście wydaje się być wpływ szczegółowości znaczenia czasownikowego, a w szczególności uszczegółowienia komponentu sposobu, na możliwość opuszczania dopełnień nieszczegółowych w odpowiednich językach.

Rozważania przeszły następnie do zagadnienia wariacji wewnątrzjęzykowej. Dotyczyło to zarówno wariacji związanej z różnymi odmianami, co pokazuje przykład z języka przepisów kulinarnych w (31), jak i wariacji uwarunkowanej szczególnymi kontekstami językowymi i pozajęzykowymi, które umożliwiają opuszczanie dopełnień, tak jak konstrukcja perfektywna opisująca doświadczenie w języku angielskim w (32).

- (31) To make the tomato bruschetta: drizzle most of the olive oil over each piece of toast and top ø with the chopped tomatoes. Season ø with salt and pepper ø to taste, before drizzling the remaining few drops of oil on top, and you’re done.
‘By zrobić bruschettę pomidorową: większością oliwy z oliwek skrop każdą grzankę i poukładaj na górze posiekane pomidory. Dopraw solą i pieprzem do smaku, przed skropieniem wierzchu pozostałymi kroplami oliwy i gotowe.’ [język angielski,

źródło: <http://www.nigella.com/recipes/view/breakfast-bruschetta-53>]

- (32) I’ve never killed ø before.
‘Nigdy wcześniej nie zabiłam/zabiłem.’ [język angielski]

Zgodnie z przedstawioną hipotezą wariacja w omawianym zakresie może być na przykład skutkiem rozszerzenia mechanizmów obecnych w danym systemie językowym raczej niż wynikać ze zmiany wartości parametrów wariacji językowej.

Rozważania zamyka omówienie kwestii, w jaki sposób przedstawiona analiza dotyka problemu akwizycji języka, ukazujące implikacje analizy dla scenariusza przyswajania dopełnień domyślnych przez dzieci-

ko nabywające język. Dyskusja ta ilustruje wartość teoretycznych badań językoznawczych dla rozwoju teorii akwizycji języka.

Literatura cytowana w streszczeniu

- Allerton, D. J. 1975. Deletion and proform reduction. *Journal of Linguistics* 11, str. 213–237.
- Beavers, John & Andrew Koontz-Garboden. 2012. Manner and result in the roots of verbal meaning. *Linguistic Inquiry* 43, str. 331–369.
- Bobrowski, Ireneusz. 1981. Zasady subkategoryzowania czasowników przechodnich występujących w zdaniach bez dopełnień bliższych. *Polonica* VII, str. 97–105.
- Bresnan, Joan. 1978. A realistic Transformational Grammar. [W] Morris Halle, Joan Bresnan & George A. Miller (red.), *Linguistic theory and psychological reality*, str. 1–59. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chung, Sandra & William A. Ladusaw. 2004. *Restriction and saturation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Croft, William. 2012. *Verbs: Aspect and causal structure*. New York: Oxford University Press.
- Erteschik-Shir, Nomi. 1977. *On the nature of island constraints*. Cambridge, MA: Rozprawa doktorska, Massachusetts Institute of Technology.
- Farkas, Donka F. & Henriëtte de Swart. 2003. *The semantics of incorporation: From argument structure to discourse transparency*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Fillmore, Charles J. 1986. Pragmatically controlled zero anaphora. [W] *Proceedings of the Twelfth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, str. 95–107.
- Fodor, Jerry A. & Janet Dean Fodor. 1980. Functional structure, quantifiers, and meaning postulates. *Linguistic Inquiry* 11, str. 759–770.
- Francis, W. Nelson & Henry Kučera. 1979. Brown Corpus manual. Raport, Department of Linguistics, Brown University, Providence, Rhode Island, USA.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Karolak, Stanisław. 1984. Składnia wyrażen predykatywnych. [W] Zuzanna Topolińska (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, str. 11–211. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Keresztes, Júlia. 2013. *On Hungarian object-drop*. Budapest: Praca magisterska, Pázmány Péter Catholic University.
- Kiefer, Ferenc. 2006. *Aspektus és akciómínőség különös tekintettel a magyar nyelvre*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Levin, Beth. 1993. *English verb classes and alternation*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Levin, Beth. 1999. Objecthood: An event structure perspective. [W] Sabrina J. Billings, John P. Boyle & Aaron M. Griffith (red.), *Proceedings of the 35th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*, str. 223–247. Chicago, IL: Chicago Linguistic Society.
- Lipták, Anikó. 2013. The syntax of emphatic positive polarity in Hungarian: Evidence from ellipsis. *Lingua* 128, str. 72–94.
- McShane, Marjorie J. 1999. The ellipsis of accusative direct objects in Russian, Polish and Czech. *Journal of Slavic Linguistics* 7, str. 45–88.
- McShane, Marjorie J. 2000. Hierarchies of parallelism in elliptical Polish structures. *Journal of Slavic Linguistics* 8, str. 83–117.
- McShane, Marjorie J. 2005. *A theory of ellipsis*. Oxford: Oxford University Press.
- Németh T., Enikő. 2008. Az implicit alanyi és tárgyi igei argumentumok előfordulásának lexikai-szemantikai jellemzői. Manuscript, University of Szeged. [Opublikowany jako Németh T., Enikő. 2008. Az implicit alanyi és tárgyi igei argumentumok előfordulásának lexikai-szemantikai jellemzői. [W] Ferenc Kiefer (red.), *Stukturális magyar nyelvtan 4: A szótár szerkezete*, str. 71–128. Budapest: Akadémiai Kiadó.]
- Pedersen, Walter. 2011. Implicit arguments, paychecks and variable-free semantics. [W] Neil Ashton, Anca Chereches & David Lutz (red.), *Proceedings of the 21st Conference Semantics and Linguistic Theory*, str. 155–175.
- Pisarkowa, Krystyna. 1968. Zaimek w polskim zdaniu: 3. Obserwacje zaimka odmiennego w grupie orzeczenia. *Język polski* XLVIII, str. 187–201.
- Pisarkowa, Krystyna. 1969. *Funkcje składniowe polskich zaimków odmiennych*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich/Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Przepiórkowski, Adam, Mirosław Bańko, Rafał L. Górski & Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (red.). 2012. *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rappaport Hovav, Malka & Beth Levin. 1998. Building verb meanings. [W] Miriam Butt & Wilhelm Geuder (red.), *The projection of arguments: Lexical and compositional factors*, str. 97–134. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Rappaport Hovav, Malka & Beth Levin. 2010. Reflections on manner/result complementarity. [W] Malka Rappaport Hovav, Edit Doron & Ivy Sichel (red.), *Lexical semantics, syntax, and event structure*, str. 21–38. Oxford: Oxford University Press.
- Resnik, Philip. 1993. *Selection and information: A class-based approach to lexical relationships*. Philadelphia, PA: Rozprawa doktorska, University of Pennsylvania.
- Resnik, Philip. 1996. Selectional constraints: An information-theoretic model and its computational realization. *Cognition* 61, str. 127–159.

- Rice, Sally. 1988. Unlikely lexical entries. [W] *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, str. 202–212.
- Ruppenhofer, Josef & Laura A. Michaelis. 2013. Frames and the interpretation of omitted arguments in English. Manuskrypt, Hildesheim University and University of Colorado.
- Saloni, Zygmunt. 1976. *Cechy składniowe polskiego czasownika*. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Williams, Alexander. 2012. Null Complement Anaphors as definite descriptions. [W] Anca Chereches (red.), *Proceedings of the 22nd Conference Semantics and Linguistic Theory*, str. 125–145.
- Williams, Alexander. 2015. *Arguments in syntax and semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.